

навчальний процес не повинен зводитися лише до засвоєння готових правил і визначень, а бути процесом “здобування знань”, коли школярі виступають у ролі їх активних творців і дослідників. На основі цього було зроблено висновок про необхідність введення роботи, яка базувалась би на постановці й розв’язуванні творчих завдань через кооперацію дітей, розширення та поглиблення їхньої самостійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бібік Н.М., Коваль Н.С. Я і Україна: Віконечко: Підручник для 1 класу загальноосвітньої школи. – К.: А.С.К., 2002. – 119 с.
2. Занков Л.В. Наглядность и активизация учащихся в обучении. – М.: Учпедгиз, 1960. – 125 с.
3. Фридман Л.М. Изучение процесса личностного развития ученика. – Москва-Воронеж: НПО “МОДЕК”, 1998. – 56 с.

Потапова Н.И.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье анализируется состояние проблемы в практике работы общеобразовательной школы, определены направления ее реализации для умственного развития младших школьников. Рассматриваются особенности умственного развития детей младшего школьного возраста и об их учете в организации учебной деятельности.

Ключевые слова: индивидуальные и групповые формы учебной деятельности, интеллектуальное развитие личности, младшие школьники, развивающее обучение.

Potapova N.I.

THE DIDACTIC BASES OF FORMATION OF JUNIOR PUPILS' EDUCATIONAL ACTIVITI

The article deals with the analysis of the problem in practice of secondary school. It was defined the possible approaches of its realization of mental development of junior pupils. The peculiarities of mental development of primary schoolchildren and the necessity to take these peculiarities into account during the organization of educational activity.

Key words: the individual and group forms of training, person's intellectual development, junior pupils, developing training.

УДК 371.3:811.161.2

Сміліченко Я.Б.

ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ І НАСТУПНІСТЬ У ВИРОБЛЕННІ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ У ШКОЛАХ З РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

У статті розглянуто поняття аудіювання, перспективність і наступність у навчанні аудіювання, проаналізовано можливості учнів шкіл з російською мовою навчання сприймати текст українською мовою і відтворювати його зміст, роль аудіювання у підготовці школярів до вивчення курсу “Риторика”

Ключові слова: аудіювання, слухання, сприймання інформації, мовленнєві можливості, перспективність, наступність, риторика.

Мовна освіта, починаючи з родини і закінчуючи професійною, спеціальною освітою, має бути орієнтована на виховання мовної особистості, на природне бажання повернутися в щоденному побутовому спілкуванні до призабутих родинних традицій, на створення українського середовища в усіх сферах суспільного життя, на прагнення удосконалити висококультурне інтелігентне спілкування літературною мовою.

Дуже часто ми звертаємось до дітей з такими питаннями: “Чому ти мене не слухаєш?”, “Як ти міг не чути пояснень?”, “Чим ти слухав?”. І це не дивно, бо слухання і

розуміння почутої інформації є одним із найважливіших видів мовленнєвої діяльності, якому навчаються в сучасних загальноосвітніх закладах I-II рівнів. Згідно з Державним стандартом загальної середньої освіти України мовленнєва змістова лінія забезпечує вироблення і вдосконалення вмінь і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі) [8: 5]. Отже, тема нашого дослідження є актуальною.

Метою дослідження є вивчення етапів навчання аудіюванню учнів шкіл з російською мовою навчання, аналіз перспективності і наступності в цій роботі з метою визначення ролі аудіювання в підготовці до сприйняття школярами курсу “Риторика” в старших класах.

Як відомо, ефективне засвоєння мови можливе тільки за умови дотримання основних принципів навчання: науковості, систематичності, наступності, зв'язку теорії з практикою.

Отже потрібно розв'язати такі завдання:

- ознайомитися з методикою навчання аудіюванню в початковій школі;
- вивчити методи і прийоми навчання аудіюванню в 5-9 класах шкіл з російською мовою навчання;
- визначити роль аудіювання у засвоєнні курсу “Риторика” в старших класах.

Об'єктом дослідження є уроки української мови у 1-9 класах шкіл з російської мовою навчання.

Предметом вивчення є уроки аудіювання у початковій та середній ланці загальноосвітньої школи.

Російськомовним школярам молодшої ланки важко сприймати і використовувати україномовну інформацію для опрацювання її на занятті та вдома при підготовці домашнього завдання, бо українську мову вони чують лише на уроці і сприймають як іноземну. В сучасних школах, згідно Концепції мовної освіти, на заняттях з української мови в початкових класах включають систематичні спостереження за явищами живого мовлення, читання художніх текстів, їх переказ, конструктивні і творчі вправи за зразком, ведення тематичних словників. Усе це в комплексі розвиває основні мовленнєві вміння: аудіювати, говорити, читати, писати [1: 71]. Крок за кроком діти засвоюють цей простий, а насправді, важливий процес, щоб відповідати вимогам сучасного суспільства: розвинути мовленнєві, у тому числі комунікативні вміння, що забезпечить їм можливість влитися в український соціум, щоб навчатись у будь-якому навчальному закладі України, працювати в усіх сферах соціального, наукового, культурного і політичного життя держави [9: 9].

Щоб знати, що оновлювати, що знати, чим замінити і що дати, необхідно глибоко ввійти в реальний стан сучасного мовлення у кількох основних сферах: державній, суспільній, культурно-освітній і власне мовній.

До школи діти приходять з різними навчальними можливостями, особливо мовленнєвими. Виникнення та успішний розвиток міжособистісного спілкування можливі лише тоді, коли між його учасниками існує взаєморозуміння. Те, як учителі та учні сприймають та розуміють один одного, впливає на процес спілкування та відносини, які складаються між ними та за допомогою яких вони здійснюють взаємну діяльність. Хтось із дітей має мовленнєві вади, хтось соромиться спілкуватись із незнайомою дорослою людиною, тому основною метою навчання української мови в школах з російською мовою навчання є формування і розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання й письма українською мовою.

Основним завданням у процесі вивчення мови є навчання учнів користуватись мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу, що тісно пов'язано з аудіюванням. У першому класі діти вчать слухати вчителя, їм важко сприймати інформацію з першого разу, що змушує вчителя неодноразово повторювати важливу інформацію. Цю ж тенденцію ми можемо спостерігати не тільки в дітей початкової школи, а й у середній ланці також.

Учитель молодших класів Івано-Франківської області Б. Галайда пропонує навчати аудіюванню за окремою методикою [4: 59]. Вона виділяє такі види аудіювання:

- аудіювання під час пояснення нового матеріалу;
- аудіювання як елемент діалогічного мовлення;
- аудіювання як спеціальний різновид вправ.

Варто погодитися з авторкою, адже аудіювання під час пояснення нового матеріалу використовується не тільки на уроках читання, а й української мови та письма, де перевірка прослуханої інформації відбувається за допомогою сигнальних карток, комунікативних завдань, діалогів між учителем та учнями.

На уроках читання проходить перевірка вміння слухати текст найчастіше за допомогою поставлених до змісту твору запитань. Наприклад, готуючи дітей до сприйняття вірша Т. Лисенко “Домовик”, учитель поставив кілька запитань перед читанням вірша (Хто такий домовик?, Де він живе?, Що він робить в оселі людей?).

Після прослуховування твору вчитель перевіряє, як учні зрозуміли цей вірш, використовуючи метод бесіди:

- Який одяг шукав хлопчик?
- Чому ви не назвали черевик і рукав?
- Який ще одяг, крім названого у вірші, ви знаєте?

Аудіювання як елемент діалогічного мовлення, як напрям, використовується для формування вміння говорити, уважно слухати свого співрозмовника. Наприкінці навчання в початковій школі діти мають навички будувати діалог (4-6 реплік) за змістом тексту і за уявною чи створеною в класі штучною мовленнєвою ситуацією.

У початковій школі аудіювання використовується як спеціальний різновид вправ, зокрема підготовчих, з метою зосередити увагу учнів у певні моменти уроку на мовленні учасників навчального процесу.

Наприклад, спочатку пропонується учням прослухати текст і знайти в ньому назви квітів та слова, які їх описують. Таким чином дітей готують до слухання, формують за допомогою мотивації здатність аудіювати.

Перед хатою був великий квітник. У його центрі височіли горді мальви. Їх оточували барвисті айстри. Поряд усміхалися яскраві гвоздики. А біля їхніх ніг стелився синій барвінок.

Далі вчитель перевіряє рівень сприйняття і здатність школярів виділити потрібну інформацію з тексту:

- Якими словами автор описав квіти? (*Горді мальви, барвисті айстри, яскраві гвоздики, синій барвінок*).
- *Виберіть квіти, які вам найбільше подобаються, й опишіть їх. Використовуйте для цього не одне, а кілька слів. Наприклад: ромашка біла, з жовтою серединкою, запашна, корисна, лікарська квітка.*

Під час заслуховування відповіді кожного учня доцільно, щоб школярі доповнювали її, залучаючи власну емоційну пам'ять. На наступному етапі учні складають речення і тексти із засвоєними словосполученнями.

Як вважає А.Н. Леонтьєв, присутність об'єкта усвідомлення не означає ще те, що цей об'єкт сприймається школярами. Але сприйняте на певних умовах може стати предметом усвідомлення. Усвідомлено контролюючим вважається зміст, відносно якого повинна бути виконана ціленаправлена дія [6: 21].

Таким чином, проаналізувавши програму з української мови для 1-4 класів з російською мовою навчання [9] та відвідані уроки, бачимо, що в учнів початкової школи збільшується потік отриманої інформації українською мовою у вигляді ланцюжка “звук – слово – речення – текст”. Основні етапи у навчанні аудіюванню в початковій школі можна подати у вигляді такої таблиці.

Уміння учнів початкової школи сприймати на слух

1 клас	2 клас	3 клас	4 клас
<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зосереджено слухає мовлення вчителя; – розрізняє схожі за фонетичними ознаками слова російської й української мов; – слухає тексти різних жанрів (вірші, оповідання, казки) і розрізняє їх; – розуміє, про кого розповідається в тексті, що розповідається; – виконує дії відповідно до інструкцій; – відповідає на тестові запитання; запам'ятовує невеликі вірші, скоромовки, загадки, сприйняті на слух; – запам'ятовує початок і кінець тексту, послідовність розвитку подій у ньому (що було спочатку і що – потім) 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає, якою мовою – російською чи українською – вимовлено слова, які мають незначні фонетичні відмінності, відрізняються наголосом; – визначає у словах звуки, відмінні в російській та українській мовах, групує слова за фонетичними і тематичними ознаками; – розпізнає слова, що є міжмовними омонімами; – групує слова за темами; – розпізнає тексти різних жанрів, класифікує їх; – зосереджено слухає текст і співвідносить прослуханий уривок з малюнком, вибирає з ряду поданих той, що стосується змісту прочитаного уривка; – визначає за допомогою текстів, про кого, що розповідається; хто головні герої; добирає заголовок 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розрізняє слова української й російської мов; – сприймає і розуміє завдання та інструкції, які дає вчитель; – слухає й розуміє лексичне значення слів, класифікує їх; – уважний до власного мовлення і мовлення однокласників; – вловлює на слух слова з орфограмами; – розрізняє за інтонацією розповідні, питальні, окличні речення; – розуміє зміст текстів, сприйнятих на слух; – визначає образні слова і вирази, слова з експресивними суфіксами тощо; – визначає тему і головну думку тексту, послідовність зображених подій, явищ тощо; – розрізняє в тексті діалог і монолог 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зосереджено слухає українське мовлення, помічає неправильно вимовлені слова, виправляє помилки; – розуміє зміст предявленого тексту з одного прослуховування; розпізнає в текстах образні слова й словосполучення, синоніми й антоніми, слова вжиті в переносному значенні; – розпізнає на слух речення, різні за метою висловлювання й за інтонацією; – розпізнає речення із звертаннями, місце звертання в реченні; – визначає в тексті, сприйнятому на слух, тему й основну думку; – розпізнає у сприйнятих на слух реченнях слова, що належать до різних частин мови; – розпізнає закінчення у спільних для російської та української мов лексемах

Як бачимо, в початковій школі на заняттях з української мови використовується в основному ознайомлювальне аудіювання з визначенням орфоепічних та лексичних відмінностей, що сприяє не тільки розвитку уваги учнів, а й розвитку орфографічних навичок, що так важливо для дітей, які вивчають українську мову як споріднену. Вже в четвертому класі діти на слух визначають речення за метою висловлювання, тему й основну

думку почутого висловлювання, відрізняють за закінченням часто вживані українські слова від російських, помічають і виправляють окремі мовленнєві помилки.

Надалі в середніх класах робота над аудіюванням відбувається таким чином: приймаючи мовленнєвий матеріал, учень намагається передбачити, що буде сказано далі. У випадку, коли ця гіпотеза неправильна, висувається нова. У своєму здогадуванні діти орієнтуються на мовні засоби – синтаксичні структури, їх лексичне наповнення, граматичне оформлення, інтонацію, тон, міміку, жести мовця, позу, повтори, звертання тощо, а також орієнтири, адекватні тим, які у внутрішньому мовленні утримують смисл речень і тексту в цілому (ключові слова, наочні образи). Учні вчать зберігати в пам'яті початок висловлювання, щоб зрозуміти зміст і смисл почутого. У процесі аудіювання важливими елементами є здогадування, смислова орієнтація, еквівалентні заміни.

За час навчання в середній ланці у російськомовних школярів формуються вміння і навички розуміти українське мовлення в різних ситуаціях спілкування, встановлювати і підтримувати контакт зі співрозмовником, виділити практичну значущість для себе повідомлюваного, дібрати доцільні форми аргументації.

Для цього вчитель української мови практично на кожному уроці створює штучні мовленнєві ситуації, наприклад: “Обговоріть ситуацію. Висловіть свої міркування щодо порушеної проблеми “У світлиці спілкування”.

На святкування Дня незалежності України я прийшла у вишиванці. Мої подруги зверхньо оглянули мене і, зі словами: “Селяночка”, відвернулися.

Такі ситуації, побудова полілогів, діалогів та монологів навчають школярів уважно слухати, аналізувати зміст висловлювання попереднього мовця, визначати мету власного мовлення, його композицію, тему, основну думку й засоби аргументації.

У школярів виробляється вміння критично слухати, пов'язувати почуте з власним досвідом, систематизувати почуте, оцінювати його й передбачати розвиток головної теми.

У восьмому класі учнів готують до сприймання текстів різних жанрів українського мовлення, вичленовування різних категорій смислової інформації (аудіювання тексту при візуальній опорі на його стислий переказ з метою поширення його за рахунок одержаної інформації); трансформувати аудіотекст (заміна прямої мови непрямою і навпаки); відтворювати орієнтований на певну аудиторію переказ прослуханого тексту; аудіювати текст з його наступним продовженням; використовувати факти, аргументи із прослуханого тексту в розгорнутих відповідях на запитання або за його змістом; робити тематичні виписки як засіб засвоєння почутого; складати ситуації до аудіотексту; проводити (і впроваджувати) цільове аудіювання з метою здобуття, відбору і використання необхідної інформації для побудови висловлювань; аналізувати ужиті в аудіотексті мовні засоби; підготовлювати монологічні й діалогічні висловлювання за проблематикою прослуханого тексту; вибірково аудіювати фрагменти тексту із завданням (знайти розбіжності в записаному і озвученому текстах, неточності у письмовому перекладі); усно перекладати озвучений текст українською мовою [8: 73-74].

Учні старшої школи дуже часто отримують завдання підготувати повідомлення, монолог на окремі теми, написати реферат, що вимагає від них великих зусиль для опрацювання необхідної й правильної інформації. На уроках діти-слухачі мають не тільки слухати подану своїми однокласниками інформацію, а й розуміти її зміст, запам'ятовувати важливі дані для їх подальшого обговорення на уроці.

Як бачимо, починаючи з першого і до восьмого класу, завдання з аудіювання розширюються і поглиблюються, збільшуються за змістом і формою, йде активна підготовка до занять з “Риторики”, які вимагатимуть від учнів не тільки вміння правильно говорити, а й уважно слухати мовця.

Адже риторика – це наука про відбір змісту висловлювання, його побудову та особливості мовного оформлення в різних стилях і жанрах мовлення. Уся попередня робота вчителя з аудіювання готує учнів до ефективної роботи на уроках з риторики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляєв О.М. та ін. Концепція мовної освіти в Україні // Рідна школа. – 1994. – №9. – С. 71-74.
2. Бондаренко Н.В. Концепція шкільної мовної освіти національних спільнот в Україні // Педагогіка і психологія. – 1995. – №3. – С. 12-22.
3. Галайда Б. Формування навичок мовленнєвої діяльності // Відкритий урок. – 2007. – №10. – С. 58-62.
4. Єрмоленко С.Я., Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Початкова школа. – 1995. – №1. – С. 33-37.
5. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы сознательности учения // Известия АПН РСФР. Вып. 7. – М.; Л; 1947. – С. 21.
6. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За заг. ред. М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2004. – С. 286-289.
7. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах / За ред. М.І. Пентилюк. – К., 2003. – С. 196-197.
8. Українська мова: програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Н.В. Бондаренко, О.М. Біляєв, Л.М. Паламар, В.Л. Кононенко. – Чернівці: Видавничий дім “Букрек”. – 2005. – С. 5, 73-86.
9. Хорошковська О. Українська мова // Програми для середньої загальноосвітньої школи з російською мовою навчання. 1-4 класи. К.: “Початкова школа”. – 2006. – С. 9-62.

Смиличенко Я.Б.

ПЕРСПЕКТИВНОСТЬ И ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В ФОРМИРОВАНИИ АУДИТИВНЫХ УМЕНИЙ УЧЕНИКОВ В ШКОЛАХ С РУССКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

В статье рассмотрены понятия аудирования, перспективность и преемственность в обучении аудирования, проанализированы возможности учеников школ с русским языком обучения воспринимать текст на украинском языке и воссоздавать его содержание, роль аудирования в подготовке школьников к изучению курса “Риторика”

Ключевые слова: аудирование, слушание, восприятие информации, речевые возможности, перспективность, преемственность, риторика.

Smilichenko Ya.B.

PERSPECTIVE AND FOLLOWING IN MAKING OF LISTENING ABILITIES OF STUDENTS AT SCHOOLS WITH RUSSIAN OF STUDIES

In the article the concept of listening, perspective and following, is considered in the studies of listening, possibilities of pupils of schools with Russian of studies are analysed to perceive text Ukrainian and to reproduce his maintenance, role of listening in preparation of schoolboys to the study of course “Rhetoric”

Key words: audition, listening of text, perception of information, linguistic possibility, awareness, perspective, following, rhetoric.